

HOCA AHMED YESEVÎ
ve
DÎVÂN-I HİKMET

Hazırlayan:
Prof. Dr. NECATİ DEMİR

Prof. Dr. Necati DEMİR

20 Nisan 1964'te Ordu'ya bağlı Ulubey ilçesinin Kumanlar köyünde doğdu. Kumanlar İlkokulu (1974), Ordu Fatih Ortaokulu (1977), Ordu Fatih Lisesi (1980) Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (1987) mezunudur.

Yüksek lisansını Cumhuriyet Üniversitesinde (1992), doktorasını Selçuk Üniversitesinde (1996) tamamladı. Gaziantep Sarılsalkım Ortaokulunda Türkçe Öğretmeni (1987-1990), Sivas Cumhuriyet Lisesinde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Cumhuriyet Üniversitesinde Türk Dili Okutmanı olarak çalıştı.

13 Haziran 1996'da Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümüne Yardımcı Doçent olarak atandı. 30 Kasım 2000'de Doçent, 9 Şubat 2006'da Profesör oldu. İki yüzü aşkın kitabı, yüzü aşkın makalesi ve bildirisi bulunmaktadır. Bu kitaplarından dört tanesi Harvard Üniversitesi, yirmi yedi tanesi Almanya, bir tanesi Avusturya, bir tanesi de Danimarka'da yayımlanmıştır.

1996-2010 yılları arasında Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Ortaöğretim Sosyal Alanlar Bölümünde öğretim üyesi ve bölüm başkanı olarak görev yaptı.

2010 yılında Gazi Üniversitesine atandı. Hâlen Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalında Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

*Türkçe düşünenlere,
Türkçe konuşanlara
ve
Türkçe yazanlara sevgilerle ...*

İÇİNDEKİLER

| | |
|---|-----|
| ÖN SÖZ | 9 |
| KISALTMALAR | 11 |
| AHMED YESEVÎ | 13 |
| Giriş | 15 |
| 1. Ahmed Yesevî'nin Hayatı ve Dîvân-ı Hikmet | 15 |
| 1.1. Ahmed Yesevî'nin Yaşadığı Yıllarda Türk Dünyasının Genel Durumu | 15 |
| 1.2. Ahmed Yesevî'nin Hayatı | 19 |
| 1.3. Ahmed Yesevî'nin İnanç Dünyası | 24 |
| 2. Ahmed Yesevî'nin Eserleri | 25 |
| 2.1. Fakrname | 25 |
| 2.2. Dîvân-ı Hikmet | 25 |
| 3. Ahmed Yesevî'nin Dili | 32 |
| 4. Dîvân-ı Hikmet'in Nüshaları | 34 |
| 4.1. Nüshanın Tanımı ve Adlandırılması | 35 |
| 4.2. Nüshanın İstinsah Tarihi | 35 |
| 4.3. Nüshanın Biçim ve İçerik Özellikleri | 35 |
| 4.4. Hikmetlerin Dili | 36 |
| Sonuç | 36 |
| KAYNAKÇA | 39 |
| DÎVÂN-I HİKMET | 41 |
| DÎVÂN-I HİKMET (HİKMETLER KİTABI) | 43 |
| AÇIKLAMALAR | 159 |

ÖN SÖZ

Ahmed Yesevî hem maddi hem de manevi bakımdan Türk dünyasının gelmiş geçmiş en büyük ve en önemli öğretmenlerinden biridir. Eseri olan *Dîvân-ı Hikmet* ise Türkçenin en önemeli eserlerindendir. Ayrıca Türk yurtlarının manevi dünyasının aynasıdır.

Ahmed Yesevî, Türk dünyasının manevî önderidir. O, İslamiyeti doğrudan Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in hadislerine dayanarak yorumlamış, verilen bilgileri Türk ulusunun daha iyi anlaması için Türkçeye çevirmiştir. Konu ile ilgili olarak önce öğrencilerini eğitmiş, öğrencilerinin Türk dünyasının dört bir yanına dağılması ile onun fikirleri Türk dünyasına yayılmıştır. Böylece Türk ulusu, kaynağı Kur'an-ı Kerim ve hadisler olan din anlayışını doğru kaynaktan ve doğru kişiden öğrenmiştir.

Ahmed Yesevî'nin yaşadığı dönemde kâğıt ve yazı malzemeleri son derece yetersizdi. Okuma yazma oranı bilinmemekle birlikte son derece düşük olduğu açıktır. Bu durumda doğru bilgi Türkler arasında nasıl yayılacaktı? Kulaktan kulağa yayılan bilgi bir süre sonra değişmekte / değiştirilmekte, tanınmaz hale gelmektedir. İşte burada imdada ölçülü yazı, nazım yetişmiştir.

Yesevî bütün düşüncelerini ölçülü yazı olan manzumelerle (dörtlük veya beyitlerle) söylemiştir. Çünkü manzume ezberde daha çok kalmakta, değişiklik ise zor yapılmaktadır. Yani Ahmed Yesevî, Kur'an ve hadislerden aldığı bilgileri Türkçe manzumeler hâlinde ifade etmiş, adına da *hikmet* demiştir.

Hikmet nedir? Arapça bir sözcük olan hikmete TDK Türkçe Sözlük'te şu karşılıklara yer verilmiştir: “1) Tanrı'nın insanlar tarafından anlaşılamayan amacı; 2) Bir şeyin oluşundaki akıl erdirilemeyen gizli sebep; 3) Hak ve hakikate uygun, kısa ve anlamlı söz; 4) Öğüt verici söz”. Bütün bu bilgiler ve Ahmed Yesevî'nin sözlerini dikkate aldığımızda hikmeti “Tanrı'nın insanlar tarafından anlaşılamayan sırları, insanların anlamakta

zorlandıkları varlıkların iç ve dış özellikleri, herkesin bilmediği gizli gerçek ve nedenler hakkında bilgi veren sözler ve öğütler” olarak tanımlayabiliriz.

Yaklaşık 10 yıldır yaptığımız çalışmalarda gördük ki Ahmed Yesevî ve hikmetleri hakkında pek çok değerli yayın yapılmış. Fakat hikmetler herkesin anlayabileceği biçimde aktarılamamıştır. Daha önce Türkiye Türkçesi veya diğer Türk lehçelerine yapılan aktarmalarda, genellikle “sözcük değiştirerek yapılan aktarmalar” anlaşılmaktan uzaktır. Aslında şunu da itiraf etmek gerekir ki konusu tasavvuf olan manzumeleri anlatabilmek çok zor bir iştir.

Çalışmamız, şimdiye kadar ulaşabildiğimiz en eski (1640 yılı), en kapsamlı ve en düzenli yazma olan Milli Kütüphane “Adnan Ötüken nüshası” (06 hk 151) esas alınarak hazırlanmıştır. Bahsedilen nüsha, son derece düzenli ve tertiplidir. Diğer bilinen nüshalarla karşılaştırıldığında en eski nüshalardan biridir veya en eski nüshadır. Tek müstensih elinden çıkma olup yazısı okunaklıdır. Arşivimizde bulunan yaklaşık 100 nüsha içerisinde en dikkat çekenidir. İçerisinde 97 hikmet bulunmaktadır.

Biz ilk olarak Ahmed Yesevî’yi Türk dünyasına tanıtabilmek için; şimdilik tespit edilen en eski (1640 yılı) ve en uygun olan Adnan Ötüken nüshasını seçtik. Çağatay Türkçesi ile istinsah edilmiş (eserin aslı Karahanlı Türkçesi ya da Harezmi Türkçesi ile kaleme alınmış olmalıdır) bu nüshayı öncelikle transkripsiyon kurallarına göre yeni yazıya aktardık. Daha sonra da hikmetleri, herkesin anlayabileceği biçimde Türkiye Türkçesine aktardık. Aktarma sırasında Türkçe cümle kurallarına uymaya, anlatılanları “standart cümle” hâline getirmeye dikkat ettik.

Bu eser, uzun süren bir dizi çalışmadan sonra hazırlanabilmiştir. Kaynak taraması ve temini uzun yıllarımızı almıştır. Nüshaların yeni yazıya aktarılması ise başka bir zorluklar zinciridir. Biz çalışmamızın her aşamasını elimizden geldiğince hassasiyetle gerçekleştirdik. Yararlı olması dileklerimizle ...

Ankara/ Ümitköy, 10 Şubat 2024
Prof. Dr. Necati DEMİR

KISALTMALAR

- A. : Arapça
age. : Adı geçen eser
agm. : Adı geçen makale
agy. : Adı geçen yer
bk. : Bakınız
C. : Cilt
DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi
F. : Farsça
H. : Hicrî
krş. : Karşılaştırmız
M : Miladî
ö.a. : Özel ad
S. : Sayı
s. : Sayfa
Üniv. : Üniversite
vr. : Varak
yay. : Yayınları
Yz. : Yazma

AHMED YESEVÎ

Giriş

Ahmed Yesevî; örnek hayatı, ideal kişiliği, eserleri ve hizmetleri ile Türk dünyasında derin izler bırakmış bir bilginidir. Bu yüzden dünyadaki herkesin onu tanınması ve anlaması çok önemlidir.

Aslında onun dünya bilimine, maneviyatına ve barışına katkısı fark edilmiş; UNESCO tarafından 1993 yılı *Ahmed Yesevî Yılı* olarak ilan etmiştir. Bu karar, Ahmed Yesevî'nin Türk dünyası ve İslam düşüncesindeki önemli rolünü ve tasavvuf geleneğine katkılarını uluslararası düzeyde anmak amacıyla alınmıştır. Ayrıca, 2016 yılında Ahmed Yesevî'nin vefatının 850. yılı dolayısıyla da UNESCO, Ahmed Yesevî'yi anma ve kutlama etkinliklerini desteklemiştir. Bunlar Ahmed Yesevî'nin dünya tarihine ve barışına hizmetinin önemli işaretleridir.

Ahmed Yesevî'nin kişiliği ve eserleri çok önemli olduğu için bütün Türk dünyasının yeni nesillerine onun tanıtılması gerekmektedir.

Ahmed Yesevî'nin yaşadığı dönemin üzerinden yaklaşık bin yıl geçmiştir. Doğal olarak onun yaşadığı dönemdeki günlük hayat, insan ilişkileri, toplumsal düzen, dil ve eğitim doğal olarak değişmiştir. Yeni nesillerin onun eserlerini o günün diliyle anlamaları mümkün değildir. Bu yüzden Yesevî'nin yaşadığı dönemin şartları ve dilinin anlaşılır duruma getirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışma, Ahmed Yesevî'nin yaşadığı dönemin, onun düşünceleri ve mesajlarının günümüzde daha iyi anlaşılması için hazırlanmıştır.

1. Ahmed Yesevî'nin Hayatı ve Dîvân-ı Hikmet

1.1. Ahmed Yesevî'nin Yaşadığı Yıllarda Türk Dünyasının Genel Durumu

Ahmed Yesevî'nin XI. yüzyılın son çeyreğinde yani 1075-1100 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. Sayram, Türkistan ve çevresi 1000'li yıllarda tam anlamıyla her günü

sürprizlerle geçirmekteydi. Bu bölge Karahanlı Devleti, Oğuz Yabgu Devleti, Büyük Selçuklu Devleti, Harzemşahlar Devleti ve Gazneli Devleti'nin mücadele alanıydı. Bu bölgede beş Türk devleti sürekli mücadele halinde idi.

Aslında Türkistan, Sayram (İsticab), Çimkent ve Kazıkurt bölgesi Oğuz Yabgu Devleti'nin kurulduğu alandır. Oğuz Yabgu Devleti 760'ta Seyhun boylarında ve Aral Gölü çevresinde Oğuz Kağan tarafından kurulmuştu.

Oğuz Yabgu Devleti'nin son hakanı Şah Melik ile Selçuklu Sultanı 1042 yılında Harezm'de savaşır. Tuğrul Bey burada Şah Melik'i yener ve Oğuz Yabgu Devleti'ni yıkar. Bu arada Oğuz Türkmenlerinin Çimkent, Sayram ve Kazıkurt'tan çekildiği anlaşılmaktadır. Zira Kâşgarlı Mahmud 11. yüzyılda Oğuz şehirleri olarak şunları sayar: *Yenikend*, *Kaz* (Efrasiyap'ın kızının adı), *Semerkand*, *Taşkend*, *Uzkend*, *Tünkend* (?), *Sugnak* (Türkistan'ın kuzeybatısında Seyhun kıyısında yerleşim yeri), *Sapran / Sepren*, *Sitkün*, *Karnak* (Kazakistan'ın Türkistan şehrine yakın yerleşim yeri), *Karaçuk* (Taşkent'in kuzeyinde yerleşim yeri). Ayrıca *Man Kışlak* Oğuz ülkesinde yer adı olarak gösterir¹. Görüldüğü gibi Kaşgarlı'nın saydığı şehirler arasında Sayram ve Türkistan bulunmamaktadır.

Ahmed Yesevî'nin babasının yurdu Sayram, Türkistan ve çevresi Oğuzlar tarafından boşaltıldıktan sonra Karahanlı Devleti topraklarına katılmış gibi görünmektedir.

Karahanlı Devleti, 1046/47 yılında Doğu Karahanlı Devleti ve Batı Karahanlı Devleti olarak ikiye bölündü. Batı Karahanlı Devleti'nin yönetimini Nasr İlighanoğullarına yani Nasrîlere kaldı. Onlar devlet merkezi olarak önce Uzkent (Özkent)'i belirlediler. Daha sonra merkezi Semerkand'a taşındılar. Maverâünnehir'in tamamına yakını Hocend ve Fergana'nın bir bölümü onların yurdu idi.

Doğu Karahanlı Devleti'nin yönetimini Yusuf Kadirhanoğulları diğer adı ile Yusufiler ele geçirdi. Devletin merkezi eski başkentleri Balasagun idi. Hakimiyet alanları ise Balasagun, Talas, İsticab, Sayram, Şaş, Doğu Fergana / Aiskas, Kaşgar, Yarkent ve Hoten idi.

1 Kâşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgat-it-Tercümesi IV*. (çev. Besim Atalay), Ankara 1986.

Bu yıllarda bölgede etkili güçlerden bir tanesi de Büyük Selçuklu Devleti idi. 1065-1066 yılında Mankışlak ve Hazar Denizi'nin kuzeyinde yer alan ve Üstyurt olarak bilinen yörede, Mangışlak ile Aral Gölü arasında kalabalık sayıda bir Türkmen kümesi yaşıyordu ve bunların başında Çarığ (?) adlı bir bey bulunuyordu. Türkmenler Harezmi-İtil boyları arasındaki çok işlek ticaret yolundan geçen kervanları soymaktaydı. Sultan Alparslan 1065-1066 yılında buraya bir sefer düzenledi. Çarığ'ın 30 bin kişilik ordusunu yendi ve ticaret yolunun güvenliğini sağladı. Türkmenler, bütün varlıklarını bırakarak Mangışlak'a kaçtılar. Bu sırada Mankışlak'ta da Oğuzlar yaşamaktaydı. Onların beyinin adı Kafşut idi².

Sultan Alparslan 1066 yılında dedesi Selçuk Bey'in mezarını ziyaret etmek için Cend'e gitti. Cend Hanı, daha önce annesini göndererek Selçuklu Devleti'ne tabi olduğunu bildirmişti. Sultan Alparslan mezarı ziyaret ettikten sonra oradan ayrılmıştır³. Cend hanının bulunması, Oğuzların bu tarihlerde Cend ve çevresinde yaşamaya devam ettikleri anlaşılmaktadır. Alparslan'ın ele geçirdiği yerler arasında Sayram ve çevresi sayılmamıştır. Ancak Selçukluların bu tarihlerde bu yörede çok etkili olduğu açıktır.

Bu bölgede Büyük Selçuklu Devleti etkisini kaybedince Harzemşahlar Devleti kurulmuştur. Harezmi bölgesi Selçuklular tarafından atanan valilerce yönetilmekte idi. Bilinen ilk vali Anuş Tekin (1077-1097) idi. O öldükten sonra 1097'de görevi oğlu Kutbettin Muhammed aldı. Aslında Harzemşahlar Devleti'ni onun kurduğu söylenebilir. Onun görevi 1128'e kadar sürdü. 1128'de yerine büyük oğlu Atsız, Harezmişah tahtına geçti. O, önce Cend ve Mankışlak'ı ele geçirdi. Sonra Selçuklular ile savaştı. Merv ve Nişabur'u ele geçirdi. Sonunda yenildi ve tekrar Selçuklulara bağlandı. 1156'da Atsız ölünce yerine daha önce Cend valiliği yapan İlarşan geçti. İlarşan'ın görevi 1172'ye kadar sürdü. Yerine oğlu küçük oğlu Sultanşah hükümdar oldu⁴.

2 Faruk Sümer, *Oğuzlar*, İstanbul 1999, s.123.

3 Sümer, age, s. 123.

4 Aydın Taneri, "Harzemşahlar", *DİA*, C. 16, İstanbul 1997, s. 228-231

Harzemşahların hâkim olduğu alan 5 milyon km² civarındadır. Onlar İran, Güney Kafkasya, Dağıstan, Umman Denizi, Afganistan, Maverâünnehir, Harzem, Balkaş ile Aral Gölü'nün dahil olduğu bölgeyi hakimiyet altına almışlardır. Bu alan içerisine muhtemelen Sayram, Çimkent ve Türkistan da bulunmaktaydı.

Ahmet Yesevî'nin, babası İbrahim ve dedesi Mahmud zamanında bölgedeki diğer bir güç de Gazneli Devleti'dir. Gazneli Devleti, Samani Devleti'nde komutan olarak görev yapan ve bir Türk olan Alp Tiğın tarafından 963'te Gazne'de kurulmuştur. Adını başkentinden almıştır. En meşhur hükümdarlardan birisi 977'de iktidara gelen Sebük Tiğın'dır. Aslında bu devletin esas kurucusu o sayılabilir. 999'da Karahanlılar, Samani Devleti'ni yıktı. Onların sınır bölgesinde 997'de Sübük Tekin öldükten sonra tahta oğlu Mahmud geçti. Sistan, Cüzcan, Çağaniyan, Huttel ve Harizm; Sübük Tekin'in oğlu Mahmud'un eline geçti. Mahmud, Seyhun Nehri çevresinde Karahanlılar ile defalarca savaşmıştır. 1030'da tahta Gazneli Mahmud geçti. O, 1040'ta Dandanakan'da Selçuklular ile savaştı ve onlara yenildi. Gazneli Devleti 1160'ta yıkıldı ve tarih sahnesinden silindi⁵.

Gaznelilerin hakimiyeti altına aldığı alan yaklaşık 5 milyon km²'dir. Hazar kıyılarından Pamir Dağları'na Aral'dan Ganj Nehri'ne kadar uzanan bölge zaman zaman onların hakimiyeti altında kalmıştır. Bu durumda Sayram, Türkistan ve çevresinin zaman zaman Gaznelilerin eline de geçtiği anlaşılmaktadır.

Ahmed Yesevî'nin Nesebnamesi'ne göre Ahmed Yesevî'nin babası İbrahim, dedesi Mahmud dedesinin babası İftihab Şeyh, onun da babası Ömer Şeyh'tir. Onlar, dört nesil Sayramlıdır.

Oğuz Yabgu Devleti, Sayram'ın yaklaşık 30 km güneyindeki Kazıkurt'ta 760'da kurulmuştur. Bu yöreyi de 1042'ye kadar elinde tutmuştur. Bu tarihler arasında bölgenin tek hakiminin Oğuzlar olduğu dikkate alındığında Ahmed Yesevî büyük ihtimalle Oğuz Türküdür.

5 Erdoğan Merçil, "Gazneliler", *DİA*, C. 13, İstanbul 1996, s. 484-46.

1.2. Ahmed Yesevî'nin Hayatı

Aslında Ahmed Yesevî'nin hayatı hakkında bilgiler son derece azdır. Dolayısıyla onun hayatı hakkında doğru bilgilere ulaşabilmek gerçekten zordur. Bununla birlikte söylediği hikmetler, menakıpnameler, nesebineler, rivayetlerden hareketle bazı sonuçlara ulaşabilmek mümkündür.

Ahmed Yesevî'nin İsticab, diğer adı ile Sayram'da doğduğu sanılmaktadır. Sayram, günümüzde Kazakistan'a bağlı Çimkent yakınlarında yer alan kent kalıntısıdır. Fakat kendi hikmetlerinde o, Yesi / Türkistan'da doğduğunu açıkça belirtmektedir. Yesevî lakabı da Yesi'de doğmasından dolayıdır.

Ahmed Yesevî'nin doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir. Ancak XI. yüzyılın son çeyreğinde doğduğu kesindir. Babası İbrahim ve dedesi Mahmud'un XI. yüzyılın başlarından itibaren Sayram'da yaşadığı çeşitli kaynaklarda rivayet olarak anlatılmaktadır.

Hakkında bilgi veren herhangi bir kaynak olmadığından Ahmed Yesevî'nin doğum tarihi belli değildir. Hocası Yûsuf el-Hemedânî'nin 1140'ta öldüğü dikkate alınırsa 12. yüzyılın başlarında doğduğu tahmin edilmektedir. Babasının adı Şeyh İbrahim olup türbesi Sayram'dadır. Babasının türbesinin burada oluşundan dolayı Sayram'da doğduğu düşünülmektedir. Halbuki o kendisinin Türkistan'da doğduğunu ve Türkistanlı olduğunu hikmetinde bildirmektedir:

Doğum yerim o mübarek Türkistan'dan

Bağrıma taşlar vurarak geldim ben

(Doğduğum yer olan o kutlu Türkistan'dan bağrıma taşlar basarak geldim ben)

Başım dertli, yaşım sızar, kanım kurur

Adım Ahmed, Türkistan'dır elim benim (2. Hikmet)

(Başım dertli, gözüm yaşlı, (korkudan) kanım kurumaktadır. Adım Ahmed, benim yurdum Türkistan'dır).

67. Hikmet

“*Lâ ilâhe illa'llâh*” diyen kulun ağzından,
(Söz) bir yeşil kuş olup uçar imiş.
(Bu kuşun) kanatları inci ve yakuttan dokunurmuş.
Kanatlarını açıp uçar, Arş'tan Kürsî'ye geçer konar imiş.

İşte bu kuşa kudret ile bin dil verilir.
Bütün diller ile kulun Hak'tan (affını) diler.
Zebaninin çengelini kırarak yürür,
(Ey Rabb'im!) “Bağışla!” deyip gece gündüz uçarmış.

Ey dostlar! İşte bu kuş ile ilgili gerçekleri,
Ben anlatayım, siz de gerçekleri iyi dinleyiniz.
Hiçbir cahil onunla ilgili bilgiye sahip değildir.
Kolunu tutup cennet içine girer imiş.

O kuş ki bir zamanlar söyledi ben asla dinlemedim.
Gönül içinde artık hiçbir arzu / istek kalmayınca,
Kadir Tanrı ona (artık) mesken vermez ise,
Artık bir yer belirler, konar imiş.

Oruç tutup sabah kalan ve Hakk'a yalvaran,
Seher vakitlerinde ağlayıp kendisini Hakk'a teslim eden,
Meşayihlerin hizmetini tamamlayan,
Mümin kullar Hakk'ın didarını görür imiş.

Kul Hoca Ahmed miskin, garip ve şaşkın kalıp
“*Lâ ilâhe illa'llâh*” ı söyleyip
Can u gönülden Tanrı'nın zikrini gerçekleştirip
Ruh kuşunu mekânsızlıkta görür imiş.

68. Hikmet

Aşkın sırrını âşıklara bir anlatsam,
Dayanamazlar, başlarını alıp giderler dostlar.
Başlarını dağa taşa vurular, kendilerinden geçip
Evi barkı, eş, dostu terk ederler, (dağa taşa düşerler) dostlar.

Aşkın ateşi (âşığm) başına düşünce âşık ne yapabilir ki?
 Bu işlerden habersiz olanlar onlara (âşığa) taşlar atıp güler.
 Bu “delidir” der, başını yarıp kanlara boğar.
 (Âşık ise) şükürler eder, Tanrı’ya (dualar edip) övgüler söyler.

Aşkı yaşamayanların ne canı vardır ne de imanı.
 Ben manaların kaynağı Resulullah’ın sözünü naklediyorum.
 Ben nasıl söylersem söyleyeyim, işiten ve anlayan yok.
 O’ndan söz edince aşkı bilmeyen kişiler gönlü taş kesiliyor.

Aşkın incisi, dibi olmayan bir denizde gizlidir.
 Canından geçip inciyi alabilen (Tanrı’nın) sevgili (kulu) olur.
 Boş heveslerle (aslında) “âşık benim” diyenler yolda kalır.
 İşte onlar dinlerini üç beş pula satanlardır dostlar.

(Gerçek) âşık olduysan artık gece uykusu sana haram.
 Gece gündüz Tanrı’yı arayarak sürekli ağla.
 İşte ancak ondan sonra sana Tanrı’dan müjde gelecek.
 Gerçek kulları Tanrı’nın nuru içinde yer alacaktır dostlar.

Ateşinde yandım, canımdan vazgeçtim, şaşırıp kaldım.
 Bu nasıl bir ateştir ki beni yakmadı ama kavruldu.
 Onun dostluğunu işitince (sevinçten) gözyaşlarına boğuldum.
 Gözü yaşlı olanlar (daima) muradına erer dostlar.

(Feryat edip yaka yırtarak) ağla ki Tanrı sana rahmet kılsın.
 Acıyarak yoldan çıkmışlara acıyarak doğru yola yönlendirsin.
 “Âmin” diyenlere (pirlerin padişahı) Peygamber elini versin.
 Hizmet edenler sonunda muradına erer dostlar.

Ahir zaman gelip çattı. (İyi) huyun gitti.
 Hz. Peygamber’in söyledikleri gelip çattı.
 (Tanrı’nın iyi kulları) güzel sözleri esas aldı.
 Kötü kulları günden güne daha kötü oldu dostlar.

Hz. Muhammed: “Her günün sonu (kıyamet günü) vardır” dedi.
 Ey vefalı kişi! Eğer onun ümmetiysen bu sözüne kulak ver.
 (Tanrı) iyi insanların sevabını verir. Bir de ceza günü (vardır).
 Kıyamet günü (kötülere) cezalarını verir dostlar.

(Tanrı'nın) yasakladığı işleri yapanlar bunu maharet sayarlar.
Oruç tutarlar, namaz kılarlar; fakat misvak kullanmazlar.
Tanrı'nın elçisinin sünnetlerini yerine getirmezler.
(İşte onların) günahları günden güne artar dostlar.

Dünya malı çok olanlar mallarına güvenip boşuna böbürlenirler.
Benlik yolunda yürürler, Tanrı yolunda olduklarını söylerler.
(Bunlar) öldükleri zaman imandan mahrum giderler.
Can verdiklerinde (imana) hasret durumunda giderler dostlar.

Vallahi bütün dünya mallarını toplamak isteyenleri gördüm.
(Bu insanlara) can verirken "Nasılsın?" diye hâlini sordum.
Şeytan: "Bunun imanına çengeli ben attım" diye cevap verdi.
(Böyle insanlar) ölürken ağlaya ağlaya (ahirete) gider dostlar.

Ey Kul Hoca Ahmed! Eğer âşıkсан bırak özün yansın.
Gönülden bağlanarak "Allah" de, Tanrı seni sevsin.
Dua et de inanan kullar dünya malını terk etsin.
Dünya mallarını kenara koyabilenler ahirette mutlu olur dostlar.

69. Hikmet

(Ey Tanrı'm) Rahmetinden bu ben garibin umudunu kesme.
Hiç ara vermeden ağlayıp dua kılmaktayım sana.
Geceleri tan ağrıyınca kadar uyumayıp,
Gözlerimi yummayıp sana ağlayarak dua etmekteyim.

Lütuf umarak şimdi dergahına geldim.
Gönlümü tutuşturarak, ciğerimi ve bağırimi dağılayarak,
(Kendi) yakamdan tutup önceki yaptıklarımın dolayı ağlayarak,
Bütün içtenliğimle ağlayarak sana dua etmekteyim.

Gönül bahçesi her zaman taze imiş, bilmeden yaşadım.
Dinimi taşılayıp dünya (nimetleri) yolunda yürüdüm.
Ömrümün önemli bir bölümü geçti, şimdi fark ettim.
(Ey Tanrı'm) Bülbül gibi ağlayarak sana dua etmekteyim.

Bu yollarda can esirgenmez imiş.
 Canın esirgemek isteyenler bu yola girmez imiş.
 (Sonuç) faydalı mı zararlı mı ne olacağını bilemezmiş.
 Bütün bunları düşünüp ağlayarak sana dua etmekteyim.

Ey Kul Hoca Ahmed! Nefsin dağları aştı.
Fenâ fi'llâh makamına yakınlaştı.
 Yüreğim ve bağrım coştı, kaynayıp taşıtı.
 Ben bu hâl ile ağlayıp dua etmekteyim sana.

70. Hikmet

Hz. Muhammed'i tanıyın, o, kendisi Arap'tır.
 Onun ümmeti olmanın yolu edepli ve dürüst olmaktan geçer.

Bu hakikatleri bilmeyen insan değildir.
 Siz şöyle bilin ki bunları bilmeyenler hiçbir şeye benzemez.

Bilin ki o, eşi ve benzeri olmayandır.
 O bütün şüphelerden uzaktır. Benzer de yoktur.

O bir kez öfkelenirse her yeri yerle bir edebilir.
 Yer ile gök titrer, birbirine girip zelzele olur.

Merhamet etmek istese O'nun rahmetinin sonu yoktur.
 Nasip etmek istese O'nun bitmek tükenmez nimetleri var.

Yeteri kadar yapamam da Muhammed'i size kısaca tanıtsam.
 Onun anasının adı Amine'dir.

Babasının adı Abdullah'tır.
 Peygamber doğmadan iki ay önce babası ölmüştü.

Muhammed'i babasının babası büyüttü.
 Hem de ayakları yalın idi ve açlık çekerek onu büyüttü.

Babasının adı Abdulmuttalib idi.
 Bunları iyi öğrenip aklınızda ve gönlünüzde tutunuz.